

Blended leren

Onderwijs aan de UAntwerpen vanaf 2021-2022

Mei 2021

1. Inleiding

Door de corona-epidemie zijn we in maart 2020 noodgedwongen en vrij abrupt overgestapt van klassiek onderwijs met vooral activiteiten op de campus naar bijna zuiver afstandsonderwijs. De inzet hiervoor was indrukwekkend en ongezien, en dit vraagt een expliciete waardering voor iedereen die hieraan heeft meegewerkt. Er werd veel online materiaal gecreëerd, er werd door alle lesgevers expertise opgebouwd rond online onderwijs, en CIKO en UFOO- medewerkers hebben samen met collega's uit de centrale departementen en nadien met de tijdelijke blended leren medewerkers voor doorgedreven ondersteuning gezorgd. We hebben daarbij gelukkig ook gebruik kunnen maken van resultaten uit UFOO-projecten van de jaren voordien. Het academiejaar 2020-2021 zijn we gestart in de hoop dat we stilaan zouden kunnen evolueren naar een mooie combinatie van fysiek en online onderwijs, maar helaas heeft de realiteit ons gedwongen om het afstandsonderwijs toch nog in zeer grote mate verder te zetten.

Zuiver afstandsonderwijs heeft echter duidelijk zijn beperkingen, en we willen daarom zo snel mogelijk afstappen van deze eenzijdige manier van onderwijs. Tegelijk hebben we uit de hele corona-periode ook wel bijzonder veel geleerd omtrent (nieuwe) vormen van online onderwijs, en ook de voordelen ervaren van het inzetten van een aantal andere methoden dan we tot nu toe gewend waren. We willen graag de positieve punten hieruit meenemen naar een onderwijs met een nieuw elan vanaf 2021-2022, waar terug ruimte is voor interactief onderwijs op de campus, maar waar dit versterkt kan worden met mogelijkheden die minder plaats- en tijdsafhankelijk zijn.

We willen met andere woorden blended leren een prominente rol geven waarbij we – waar mogelijk en zinvol – gebruik maken van een mix van verschillende onderwijs- en evaluatievormen die ons onderwijs als geheel sterker maken. Dit alles zullen we de komende jaren opbouwen: 2021-2022 zal een overgangsjaar zijn waarin we terug volop de kans nemen om onderwijs op de campus te verzorgen. Van daaruit willen we docenten tijd geven om mee vooruit te denken naar een veelzijdig, flexibel en toekomstgericht onderwijs, met nieuwe evenwichten. Ook van onderwijscommissies zal het tijd vragen om op opleidingsniveau in het curriculum het blended leren in de opleidingsonderdelen op elkaar af te stemmen.

Het blended leren willen we niet zien als een extra, losse, nieuwe manier van werken. We willen het verankeren in onze onderwijsvisie en maximaal verder bouwen op de ervaring die we hebben opgedaan. Dit is bovendien helemaal in lijn met de relance-plannen van de Vlaamse overheid via het Voorsprongfonds, waar de verduurzaming van de nieuwe digitale werkvormen als één van de drie speerpunten wordt aangeduid voor de versterking van het hoger onderwijs.

Bij de verankering van blended leren moeten we bijzondere aandacht hebben voor het welzijn van de studenten door royaal te zorgen voor mogelijkheden tot verbinding en contact. Tegelijk moeten we nauwlettend de werkdruk van ons allen bewaken, door middel van samenwerking en ondersteuning en door doordachte keuzes

te maken wanneer we ons onderwijs vormgeven en bijsturen. Uiteraard moet ook de infrastructuur blijven volgen, we hebben hier gelukkig de voorbije maanden al sterk geïnvesteerd.

2. Onderwijsvisie

2.1. Kern van de onderwijsvisie

De UA Antwerpen-onderwijsvisie op onderwijs omvat vier grote basiskenmerken die elkaar aanvullen en die gestoeld zijn op de kwaliteitscultuur:

1. Competentiegericht onderwijs
met o.a. goed geformuleerde opleidingsspecifieke leerresultaten, waarin kennis, inzicht, vaardigheden en attitudes worden geïntegreerd, en met congruentie tussen eindcompetenties, werkvormen en toetsing voor de verschillende opleidingsonderdelen;
2. Nexus onderzoek-onderwijs
met o.a. een geleidelijke ontwikkeling van onderzoekscompetenties, waarbij studenten ook leren om zelfstandig nieuwe kennis en inzichten te ontwikkelen;
3. Internationalisering
met o.a. aandacht voor internationale en interculturele competenties, met geïnternationaliseerde opleidingsonderdelen, internationale mobiliteit en activiteiten rond internationalisation@home;
4. Activerend en studentgecentreerd onderwijs
met o.a. activerende werkvormen en evaluatievormen zoals formatieve toetsing met feedback, die het zelfverantwoordelijk en actief leren van studenten stimuleren, zowel individueel als in groep.

Deze onderwijsvisie onderschrijven we nog steeds ten volle, en we willen hierop blijven inzetten doorheen al onze opleidingen. De vier basiskenmerken in combinatie met een duidelijk aanwezige kwaliteitscultuur maken ons onderwijs tot een sterk onderwijs.

2.2. Blended leren als pluspunt

Blended leren sluit mooi aan bij onze onderwijsvisie, wellicht het meest expliciet bij het laatste kenmerk. Activerend en studentgecentreerd onderwijs stelt het leerproces van de student centraal, een belangrijk uitgangspunt bij het vormgeven van onderwijs richting blended leren. Tegelijk kan het de realisatie van de andere aspecten van onze onderwijsvisie versterken. Daarom willen we het op een duurzame manier inpassen in de vormgeving van onze opleidingen.

Verder investeren in blended leren betekent geenszins dat we het online afstandsonderwijs van de voorbije periode op grote schaal willen continueren, wel dat we overal op zoek gaan naar een zinvolle mix van onderwijsactiviteiten, in heel diverse combinaties en varianten. Daarbij willen we het hele spectrum bestrijken: interactief live onderwijs op de campus aangevuld met ondersteunend online materiaal aan de ene kant, zelfgestuurd leren in een online leerpad vervolledigd met interactieve responsiesessies aan de andere kant, maar ook alles daartussen. Belangrijk is dat we telkens kiezen voor combinaties in functie van de leerdoelen van het opleidingsonderdeel en het leerproces van studenten én die passen bij docenten, met aandacht voor contact en verbinding.

De docenten zijn uiteraard de belangrijkste spelers in het ontwerpen of (deels) herontwerpen van opleidingsonderdelen, maar ook de onderwijs- en opleidingscommissies hebben een niet te onderschatten rol. Zij zijn immers het best geplaatst om ervoor te zorgen dat alles op elkaar blijft afgestemd, dat elke opleiding een herkenbaar, samenhangend en gestructureerd geheel blijft, en dat het curriculum als totaliteit met alle opleidingsonderdelen samen zorgt voor de realisatie van de beoogde kerncompetenties.

Verschillende faculteiten werken op dit moment al aan een eigen plan rond visie en implementatie inzake blended leren. Ze maken daarbij gebruik van de ervaringen en opgebouwde expertise met online mogelijkheden uit de voorbije periode. Dit is uiteraard volledig in lijn met onze traditie van subsidiariteit, waarbij universiteitsbrede kaders gevoed worden vanuit de basis en nadien terug vertaald worden naar de specifieke context en de eigen opleidingen in een faculteit, met verschillende klemtonen. Het universiteitsbrede kader laat toe om te bouwen op elkaars knowhow en om horizontaal samen te werken, en zo onze gezamenlijke onderwijsvisie verder vorm te geven.

3. Blended leren inpassen in ons onderwijs

Sinds enkele jaren hanteren we aan UAntwerpen volgende definitie van blended leren¹.

Blended leren is een doordachte en geïntegreerde combinatie van (online en face-to-face) werkvormen, leeractiviteiten en evaluatievormen, die afgestemd is op de leerdoelen en rekening houdt met de mogelijkheden van de leeromgeving, waarbij de lerenden actief aan de slag gaan met de leerinhoud, zowel individueel als in interactie met elkaar en met de docent.

Blended leren is dus meer dan het louter combineren van online en face-to-face onderwijs, en meer dan een toevoeging van enkele online componenten aan een klassieke werkvorm. Om echt van blended leren te kunnen spreken moeten de verschillende componenten op een doordachte manier geïntegreerd zijn, moeten de studenten participeren als actieve en interactieve lerenden, en is er extra aandacht nodig voor tussentijdse (formatieve) toetsen en voor tussentijdse feedback.

Voorbeelden van onderwijsactiviteiten bij blended leren zijn:

- Live onderwijsactiviteiten – op de campus (bv. interactieve hoorcolleges, werkcolleges, oefeningensessies, seminars, practica, labo's, studio's);
- Live onderwijsactiviteiten – online (bv. Blackboard Collaborate sessies, chatsessies);
- Zelfgestuurd leren (bv. lesopnames, kennisclips, leerpaden, opdrachten);
- Samenwerking (bv. discussies, groepsopdrachten, peer-werking);
- Assessments en feedback (bv. tussentijdse toetsen, opdrachten, portfolio).

Uiteraard hoeven deze activiteiten niet altijd allemaal aan bod te komen, maar wordt in functie van de specifieke context gezocht naar de ideale combinatie en spreiding. De mate waarin de verschillende types activiteiten worden gebruikt hangt o.a. af van de aard van het opleidingsonderdeel, de eindcompetenties van het opleidingsonderdeel, de fase in de opleiding, en de samenstelling en grootte van de studentengroep. Ook de lesgever moet zich er comfortabel bij voelen. Voor sommige opleidingsonderdelen zal interactief live onderwijs op de campus het meest aangewezen blijven, maar kan een aanvulling met illustrerend of verdiepend online

¹ Op het Infocenter Onderwijs op Pintra is uitgebreide informatie over blended leren samengebracht, waaronder ook concrete voorbeelden en good practices uit onze faculteiten, zie [link1](#) en [link2](#).

materiaal en mogelijkheden voor de studenten om zichzelf tussentijds online te toetsen en feedback te krijgen een grote meerwaarde bieden. Voor andere opleidingsonderdelen of specifieke doelgroepen kan zelfgestuurd leren via een online leerpad, in combinatie met interactieve responsiesessies of online onderwijs met break-out rooms een zinvolle optie zijn.

Blended leren biedt mogelijkheden om op een gedifferentieerde manier inhouden aan te bieden en deze af te stemmen op het niveau en de noden van de student. Het leidt m.a.w. naar meer studentgecentreerd onderwijs, het geeft ook de mogelijkheid om ons onderwijs inclusiever te maken, en meer in te spelen op de noden van specifieke doelgroepen. Voor werkstudenten bv. zorgen opnames en asynchrone activiteiten voor meer flexibiliteit om hun opleiding met een job te combineren, voor studenten met functiebeperkingen zorgen opnames of kennisclips voor een groter studeercomfort, voor minder mobiele studenten laten livestreams toe om toch aan het onderwijsgebeuren te participeren, en voor studenten die bv. door een beperktere voorkennis meer verwerkingstijd nodig hebben, zorgt extra (online) materiaal voor meer mogelijkheden om op eigen tempo te studeren.

Hoe blended leren ook wordt ingevuld, contact blijft altijd een essentieel onderdeel van ons onderwijs. Ons onderwijs is immers niet zuiver gericht op het verwerven van kennis, inzicht en vaardigheden alleen, maar ook op het creëren van een lerende gemeenschap. De interactie tussen studenten onderling en tussen studenten en docenten vormt de basis voor samenwerkend leren. In die interactie vindt de competentieontwikkeling plaats. Het is daarom belangrijk dat onderwijs mogelijkheden creëert om samen te werken en met elkaar in debat te gaan, waarin er kansen zijn voor het opbouwen van een netwerk en het ontwikkelen van competenties, en waarbij we onze studenten voorbereiden op het opnemen van maatschappelijke verantwoordelijkheid.

Belangrijk is dat blended leren altijd als een middel wordt gezien, niet als een doel. In de praktijk gaat het om een mix van contactonderwijs en van afstandsonderwijs, een mix van onderwijs op de campus en online onderwijs, een mix van synchrone en asynchrone elementen, een mix van onderwijs in klasverband en oefeningen in groep of individueel, een mix van onderwijs met en zonder ICT, een mix van fysiek leren en e-leren, en/of een mix van klassiek onderwijs en begeleide zelfstudie, waarbij de hele waaier kan aangesproken worden. Blended leren is meersporig leren, waarbij we zoeken naar slimme combinaties om de gewenste competenties te bereiken en om studenten te ondersteunen en uit te dagen.

4. Handvatten bij de toepassing van blended leren

4.1. Voordelen

Gebruik maken van blended leren betekent dat je doordacht kiest uit een heel gamma aan mogelijke werk- en evaluatievormen. Dit biedt kansen om beter in te spelen op lerenden en hun leerproces, rekening houdend met wat past bij de lesgever. We lijsten de voordelen hier op, waarbij we ook enkele zaken herhalen die reeds in de vorige punten werden aangekaart.

- **Flexibel en inclusief**
Het gebruik van asynchrone activiteiten, opnames of kennisclips geeft studenten de mogelijkheid om inhoud op eigen tempo te verkennen en te studeren, onafhankelijk van tijd en locatie. Dit laat toe om in te spelen op studenten met een verschillend leertempo, en kan bv. ook oplossingen bieden voor studenten die minder mobiel zijn of speciale noden hebben.
- **Studentgecentreerd**
Studenten kunnen hun werk zelf meer organiseren en zo hun eigen leerproces meer zelf leren (bij)sturen.

- **Diversifiëren**
Blended leren laat toe om te diversifiëren naar inhoud en naar niveau. Aanvullende toelichtingen, oefeningen en extra tussenstappen kunnen studenten met speciale noden een grotere houvast bieden. Optionele links naar uitdagende voorbeelden en toepassingen kunnen voor sterke studenten een bijkomende troef vormen.
- **Opvangen verschillen in voorkennis**
Online tools of voorbereidende opdrachten kunnen toelaten om de voorkennis van studenten te toetsen en waar nodig te remediëren voor de start van een opleidingsonderdeel of van een les. Studenten die meer verwerkingstijd nodig hebben, kunnen gemakkelijker zaken hernemen en materiaal verschillende malen doorlopen.
- **Extra mogelijkheden voor werkstudenten**
Online lesmateriaal en opnames of kennisclips maken het voor werkstudenten eenvoudiger om hun opleiding en job te combineren.
- **Extra mogelijkheden voor studenten met functiebeperkingen**
Online lesmateriaal en opnames of kennisclips zorgen voor een groter studeercomfort voor studenten met functiebeperkingen.
- **Bevorderen leerrendement**
Een grotere en doordachte diversiteit aan onderwijsactiviteiten kan bij sommige studenten leiden tot een hoger leerrendement. Extra ondersteunend materiaal laat studenten toe grondiger inzicht te krijgen in onderdelen van de materie die hen interesseert.
- **Meer diepgaande verwerking van kennis**
Studenten leren meer kritisch en analyserend te denken, wat hen helpt om te reflecteren over hun eigen leerproces en dit proces ook bij te sturen. Een goede mix van studiematerialen, werk- en evaluatievormen en leeractiviteiten kan zorgen voor een hoger leereffect waarbij studenten uitgedaagd worden om het beste van zichzelf te laten zien.
- **Extra mogelijkheden inoefenen vaardigheden**
Studenten kunnen meer op eigen tempo vaardigheden inoefenen, en het gebruik van filmpjes en online materiaal laat hen toe om extra bekwaamheden op te bouwen.
- **Extra mogelijkheden voor tussentijdse (formatieve) toets-mogelijkheden**
Er kunnen verschillende kanalen ingezet worden om studenten tussentijds informatie te geven over hun leerproces en hun vorderingen. Dit kan zowel online bv. via zelftoetsen, digitale oefeningen, tussentijdse opdrachten en discussiefora als tijdens fysieke contactmomenten bv. via responsiecolleges en oefensessies. Belangrijk daarbij is dat studenten zeker bij online kanalen snel feedback krijgen, bv. via modelantwoorden, verwijzingen naar achtergrondmateriaal of individuele terugkoppeling.
Eén van de zaken waarop aan onze instelling de voorbije jaren in het kader van onderwijsinnovatie werd ingezet is net het digitaal toetsen, met in het bijzonder de ontwikkeling van AlephQ. Dit biedt nu een mooie basis om op verder te werken.

- Extra mogelijkheden voor samenwerking tussen studenten
Studenten kunnen rond verschillende thema's discussiëren via een forum of discussieruimte. Daarnaast kunnen zij samen aan gemeenschappelijke projecten werken zonder fysiek op dezelfde plaats aanwezig te zijn of zonder de noodzaak om allemaal op hetzelfde moment te werken.
- Efficiënter voor lesgevers
Vooral het inspelen op individuele vragen van studenten kan eenvoudiger door te kiezen voor blended leren. Individuele feedback kan (deels) vervangen worden door globale feedback, bv. door bij online opdrachten standaard feedback te voorzien bij vaak voorkomende fouten. Online break-out rooms laten toe om parallel verschillende groepen van studenten tegelijk te begeleiden.
Na een eerste investering zal deze manier van werken voor een lesgever zeker efficiëntie opleveren.
- Nieuwe mogelijkheden voor internationalisering
Het gebruik van online live lessen en online asynchroon materiaal laat toe om nieuwe mogelijkheden te creëren voor internationalisering. Het zorgt bv. voor virtuele mobiliteitskansen voor inkomende studenten, wat het onderwijs voor onze studenten een internationaal karakter geeft.
Door samen te werken met een buitenlandse partner en opleidingsonderdelen (deels) samen online te organiseren met een collega in het buitenland, zoals bij COIL, kunnen studenten van UAntwerpen virtueel participeren aan internationaal onderwijs in een internationale klasgroep, en zo hun internationale en interculturele competenties versterken, ook zonder dat ze fysiek naar het buitenland gaan. Binnen YUFE is extra ondersteuning mogelijk voor het ontwerpen van blended onderwijs voor internationalisering.
Het is ook mogelijk om een korte fysieke mobiliteitservaring te koppelen aan een digitaal voor- of natraject, zoals bij de blended intensive programmes uit het Erasmus+ programma.
Hybride onderwijs waarbij een deel van de studenten op de campus les volgt en een deel online, kan in de context van internationale samenwerking zinvol zijn maar vraagt van de docent extra aandacht en competenties om hiermee om te gaan. Het kan ook het samenwerkend leren bemoeilijken.
- Mogelijkheid werken learning analytics
Wanneer met digitale tools wordt gewerkt, kan via learning analytics informatie worden verzameld over de tijdsbesteding van studenten en over resultaten van oefeningen en toetsen. Dit geeft een docent op een snelle manier zicht op de leerresultaten van studenten, en laat toe om beter in te spelen op zaken die minder goed worden opgepikt. Studenten die risico lopen om uit te vallen, kunnen zo gericht worden aangesproken en ondersteund.

4.2. Aandachtspunten

De mogelijkheden van blended leren zijn groot, maar het is belangrijk om bewuste keuzes te maken en rekening te houden met de consequenties van die keuzes. We vermelden daarom hieronder enkele belangrijke aandachtspunten.

- Blended leren is geen doel maar wel een middel
Dit is misschien wel het belangrijkste om altijd voor ogen te houden. Technologie of digitale tools toepassen is geen must, maar kan het onderwijs sterker maken. Didactiek en inhoud moeten primeren. Asynchrone tools zorgen voor comfort voor bepaalde doelgroepen maar moeten ook passen bij de leerdoelen van een opleidingsonderdeel. Tegelijk kan ook klassiek interactief onderwijs in een aula op de campus zeer waardevol zijn. Het is vooral belangrijk om altijd te kiezen voor die mix van onderwijsactiviteiten die past bij de leerdoelen, de vakinhoud, de studenten én de lesgevers.

- Nieuwe onderwijsactiviteiten en tools moeten een meerwaarde betekenen
Technologie en speciale tools vormen een middel om de leerdoelen van een opleidingsonderdeel te bereiken. Ze moeten gekozen worden omwille van de meerwaarde voor het leren van de student, niet (enkel) omwille van vernieuwing. Een keuze houdt daarom best altijd rekening met de leerdoelen, studentenkenmerken en de context waarin wordt gewerkt. Een mix die voor masterstudenten geschikt is, is dat misschien niet voor studenten in eerste bachelor, een mix die voor een eerder theoretisch opleidingsonderdeel werkt, is misschien minder geschikt wanneer het om opbouwen van vaardigheden gaat.
- Geen volledig afstandsonderwijs
We zijn en worden geen online universiteit. Blended leren betekent niet dat alles online of asynchroon gebeurt. Rechtstreeks contact tussen lesgever en student én tussen studenten onderling blijft erg belangrijk en kan in een online setting nooit volledig vervangen worden. Het is belangrijk om te zorgen voor een goede balans met voldoende fysieke live activiteiten. Dit is noodzakelijk om echt van blended onderwijs te kunnen spreken.
- Opletten met hybride onderwijs
Uit de recente ervaringen blijkt dat goed hybride onderwijs niet eenvoudig te realiseren is. In deze onderwijsvorm volgt een deel van de studenten onderwijs op de campus en tegelijk participeert een ander deel online. Dit vraagt extra didactische vaardigheden van de docent om tot een goede interactie met en tussen beide groepen studenten te komen. Ook wat betreft infrastructuur stelt deze onderwijsvorm hoge eisen. Het kan eventueel een oplossing zijn in een bepaalde context, bv. bij een internationale samenwerking, maar als er alternatieven zijn is het aangeraden om hybride onderwijs te vermijden.
- Nood aan een sociale component en aan verbinding
Studeren is een sociaal proces. Bij het verwerven en ontwikkelen van kennis, inzicht en vaardigheden is interactie tussen studenten en lesgevers en tussen studenten onderling essentieel. De interactie zorgt ervoor dat een student deel uitmaakt van een lerend netwerk, en het helpt hen om leerstof dieper te verwerken. De sociale component motiveert, stimuleert en enthousiasmeert.
De hele corona-situatie heeft nog duidelijker dan vroeger getoond dat we als universiteit voldoende aandacht moeten besteden aan het welzijn van onze studenten, dat we hen mogelijkheden moeten bieden om een netwerk op te bouwen, en dat we moeten zorgen voor verbinding. Dit betekent dat we naast alle online activiteiten een voldoende groot deel van ons onderwijs moeten reserveren voor contactonderwijs op de campus. Online tools voor groepsopdrachten en voor fora bv. kunnen zeker bijdragen aan samenwerkend leren en aan verbinding tussen studenten, al geven vele studenten aan toch ook graag fysiek te kunnen samenwerken.
- Belang van het motiveren en enthousiasmeren van studenten
Interactie, groepsvorming en sturing zijn belangrijk om studenten blijvend te motiveren voor leerprestaties. Blended leren moet ook hier aandacht aan besteden. Door afwisseling van onderwijsvormen die inzetten op zelfsturing enerzijds en op verbondenheid met de docent en medestudenten anderzijds kan de leermotivatie continu aangewakkerd worden. Tijdens de contactmomenten, zowel via live onderwijs op de campus als via online onderwijs, is het belangrijk dat een docent de studenten weet te enthousiasmeren. Hierbij is het van cruciaal belang dat je een goed inzicht hebt in de samenstelling en kenmerken van je studentengroep.
- Nood aan instructies voor studenten
Een heldere communicatie over de manier van werken gecombineerd met een duidelijke handleiding en studietips bij de verschillende onderwijsactiviteiten is onontbeerlijk. Blended leren vraagt een meer zelfstandige houding van de studenten, maar dit moet aangeleerd en voldoende ondersteund worden. Studenten moeten hun weg (leren) vinden in het aanbod, ze moeten weten wanneer en waarom bepaalde activiteiten worden ingezet, en ze moeten ondersteund worden om de nodige vaardigheden op te bouwen

om met het (online) materiaal aan de slag te gaan. Dat materiaal moet dan ook tijdig ter beschikking zijn van de studenten. Een goed ontwerp van blended leren ondersteunt studenten in de wijze waarop ze met onderwijsvormen zoals bv. online zelfstudie, opdrachten, lesopnames, etc. moeten omgaan.

- **Nood aan structuur voor studenten**

Zeker wanneer we voor diverse combinaties van onderwijsactiviteiten kiezen, neemt het belang toe van een leidraad, van duidelijke plannings en overzichten en van een heldere structuur voor studenten. Dit helpt studenten om het totaalbeeld te bewaren over hun opleidingsonderdelen en om sneller te groeien in de zelfsturing. Een vast contact- of studiemoment in de week kan hier bijvoorbeeld bij helpen.

- **Geen overdaad aan materiaal**

Het is aan de ene kant zeer nuttig om extra ondersteunend materiaal en tussentijdse mogelijkheden voor zelfevaluatie te voorzien. Tegelijk kan het geheel ook voor overdaad zorgen, zeker als het voor de studenten niet duidelijk is wat noodzakelijk en wat optioneel is. Het is belangrijk om doordachte keuzes te maken, en geen verplichting te voelen om zoveel mogelijk tools aan te bieden.

- **Werkdruk studenten**

Meer flexibiliteit voor de studenten en meer materiaal en mogelijkheden om de competenties te verwerven houdt ook het risico in dat er meer inspanningen gevraagd worden van de studenten, of dat minstens die perceptie bestaat. Het is belangrijk om altijd de totale gevraagde studietijd in het oog te houden, en het principe van 25u tot 30u werktijd per studiepunt voor een gemiddelde student te respecteren.

- **De docent als coach**

Wanneer gekozen wordt voor blended leren met online en asynchrone activiteiten, dan wordt het coachende belangrijker dan het instruerende in de rol van de docent. Ook bij dit type activiteiten blijft de aanwezigheid van de lesgever belangrijk, bv. om studenten doorheen het materiaal te loodsen, of onder de vorm van bereikbaarheid wanneer het misloopt. De organisatie van virtuele vragenuurtjes kan drempelverlagend werken.

- **Werkdruk docenten**

De invoering van nieuwe tools en online onderwijsactiviteiten kan in de beginfase zeker een extra tijdsinvestering vragen, maar zorgt nadien doorgaans voor tijdswinst.

De voorbije periode lag de werkdruk erg hoog, omdat er dikwijls geschakeld moest worden, en er veel werd geïnvesteerd in het opmaken van nieuw online materiaal voor de studenten. De balans moet nu eerst terug in evenwicht worden gebracht. Dit kan door zoveel mogelijk gebruik te maken van de opgebouwde expertise het voorbije jaar en dit – via een overgangsjaar 2021-2022 – duurzaam te verankeren in ons onderwijs.

Het (her)ontwerpen van onderwijs vraagt tijd als we dit goed willen doen, en dit mag gerust stap voor stap gebeuren. De keuze voor blended leren aan onze universiteit hoeft zeker niet te betekenen dat iedereen meteen weer grote vernieuwingen op touw moet zetten, maar wel dat waar nuttig en mogelijk gekozen wordt om verder te bouwen op de inspanningen en de ervaringen uit het afgelopen jaar. We hebben behoorlijk wat gerealiseerd waarvan we nu kunnen vertrekken, om van daaruit te zoeken naar zinvolle en haalbare aanvullingen.

- **Impact op roostering**

Wanneer de gewone activiteiten op de campus vervangen worden door of aangevuld worden met online activiteiten en asynchrone activiteiten, dan kan dat ook een invloed hebben op de roostering. Elke keuze voor een bepaalde set van (nieuwe) onderwijsactiviteiten gebeurt daarom best in overleg met collega's en onder coördinatie van de onderwijscommissies, zodat het geheel ook uitvoerbaar blijft.

- **Nood aan afstemming over opleidingsonderdelen heen**
Elke docent moet autonoom kunnen beslissen over de concrete vormgeving van de blended component in een opleidingsonderdeel. Tegelijk is het onontbeerlijk om af te stemmen met collega's die verantwoordelijk zijn voor opleidingsonderdelen in hetzelfde leertraject, zodat de studenten hun opleiding als een samenhangend geheel kunnen zien en het curriculum een eenheid blijft. Onderwijs- en opleidingscommissies zijn goed geplaatst om dit overzicht op te volgen en te bewaken, en om samen met de individuele lesgevers te zoeken naar een gezamenlijke aanpak. Dit betekent geenszins dat er uniformiteit moet zijn in de aanpak over de verschillende opleidingsonderdelen, wel dat er afstemming is bv. rond timing, aanbod, structuur en communicatie. De studenten ervaren best ook dat er een plan zit in de keuze van de onderwijsaanpak, met bv. een groeiend aandeel asynchroon aanbod doorheen de hele opleiding, of consequente keuzes over de werkvormen voor bepaalde competenties.
- **Verwachtingen naar individuele uitrusting voor studenten**
Een keuze om in te zetten op online tools betekent ook dat er impliciet wordt vanuit gegaan dat elke student op elk moment beschikt over een computer of laptop en over een degelijke internetverbinding. Deze impliciete verwachting moet niet alleen geëxpliciteerd worden. Er moet ook over worden gewaakt dat daadwerkelijk alle studenten toegang hebben tot het volledige onderwijsaanbod, en gebruik kunnen maken van alle tools en materialen.

4.3. Lesopnames

Wanneer met een combinatie van face-to-face activiteiten en online activiteiten wordt gewerkt, moet ook nagedacht worden over de plaats van lesopnames.

Mogelijke effecten van opnames

Het (standaard) opnemen van hoorcolleges of andere lessen op de campus heeft zowel positieve als negatieve effecten.

Positieve effecten:

- **Inclusiviteit:** Voor werkstudenten, studenten met functiebeperkingen, anderstalige studenten, en studenten die tijdelijk afwezig zijn bv. omwille van langdurige ziekte, bieden lesopnames van face-to-face onderwijsactiviteiten de mogelijkheid om beter te kunnen participeren aan het onderwijs. Voor werkstudenten faciliteren lesopnames de combinatie van opleiding met job, voor studenten met functiebeperkingen en anderstalige studenten kan het op eigen tempo (her)bekijken van de lessen helpen om de leerstof beter te kunnen verwerken.
- **Flexibiliteit:** Voor studenten die niet op modeltraject zitten en opleidingsonderdelen uit verschillende jaren combineren, kunnen lesopnames het probleem van overlappende lessen opvangen.
- **Back-up-mogelijkheid:** Lesopnames bieden de mogelijkheid om achteraf notities uit de colleges aan te vullen of om een moeilijk onderdeel van een les opnieuw te bekijken.
- **Impact op lesgeven:** Opnames kunnen ook door de lesgevers zelf gebruikt worden om de eigen docerstijl te evalueren.

Negatieve effecten:

- **Kleinere deelname aan onderwijs op de campus:** Wanneer lesopnames beschikbaar zijn kan dit zorgen voor een kleinere aanwezigheid in de lessen zelf. Dit kan ook impact hebben op de activering; dit geldt zeker voor de studenten die afwezig zijn, maar het kan door de groepsgrootte ook effect hebben op de wel aanwezige studenten.

- Minder actieve deelname aan onderwijs op de campus: Voor sommige studenten kan het feit dat een les wordt opgenomen hen ervan weerhouden om zelf actief deel te nemen aan discussies of om vragen te stellen, door drempelvrees of omdat ze niet willen dat dit nadien voor anderen zichtbaar blijft.
- Risico op minder verbinding: Wanneer studenten uitsluitend de lesopnames gebruiken in plaats van de fysieke lesmomenten bij te wonen, beperken ze hun kansen om een netwerk op te bouwen en om contacten te leggen met medestudenten en met lesgevers. Het kan ook leiden tot een verminderd groepsgevoel en tot vereenzaming.
- Risico op zwaardere studiebelasting: Wanneer studenten de lesopnames gebruiken bovenop de fysieke lesmomenten, verhoogt hun studietijd drastisch. Bovendien kunnen sommige studenten geneigd zijn om lesopnames te blijven bekijken tot ze alle details mee hebben, met een onnodige nog hogere studiebelasting tot gevolg.
- Risico op uitstelgedrag bij studenten: Het feit dat lesopnames continu beschikbaar zijn, kan ervoor zorgen dat studenten het doornemen van leerstof deels voor zich uit schuiven, wat een negatieve impact kan hebben op hun resultaten. Ze verliezen daardoor de structuur van de wekelijkse lessenroosters, die mee helpt om een planning te volgen doorheen een semester. Dit kan vooral bij studenten in lagere jaren een moeilijke situatie creëren.
- Risico op grote verschillen tussen studenten: Wanneer lesopnames niet op de juiste manier worden gebruikt, kan dit impact hebben op de resultaten. De kloof tussen sterkere en iets minder sterke studenten kan zo toenemen.
- Impact op lesgeven: Het feit dat lessen worden opgenomen kan ervoor zorgen dat de lesgevers minder dynamisch lesgeven, omdat ze willen zorgen dat ze altijd voldoende in beeld zijn en hoorbaar zijn. Inspelen op zaken die vanuit de aula worden ingebracht maakt lessen boeiend, maar is moeilijker bij een standaard opname.

Hoe omgaan met opnames?

Een beslissing om wel of niet te werken met lesopnames moet rekening houden met de positieve en negatieve effecten.

Inclusief onderwijs is een belangrijk thema in de missie van UAntwerpen. Vanuit die keuze voor inclusiviteit opteren we enerzijds om overal waar dat zinvol en haalbaar is effectief lesopnames te maken, maar anderzijds om – rekening houdend met de mogelijke negatieve effecten – te zorgen dat studenten goed begeleid worden bij het gebruik van opnames, of eventueel af te wege wanneer lesopnames ter beschikking gesteld worden en voor welke studenten.

Opnames van lessen zijn zinvol wanneer de lesopname een meerwaarde betekent voor (een deel van) de studenten en past bij de werkvorm. Er is bv. een duidelijk verschil qua nut tussen lesopnames van hoorcolleges waar hoofdzakelijk kennis en inzichten worden opgebouwd en werksessies waar studenten zelf aan de slag gaan en ook vaardigheden inoefenen. Opnames van lessen zijn ook slechts zinvol wanneer dit niet dubbelop is met ander materiaal dat al wordt aangeboden. Lesopnames kunnen bv. deels overbodig zijn wanneer er al een breed aanbod aan kennisclips is of wanneer er een uitgebreide cursustekst of zelfstudiepakket beschikbaar is. Haalbaarheid van lesopnames betekent dat de nodige infrastructuur voorhanden is, maar ook dat de bescherming van de content een opname niet in de weg staat.

Afwegingen over de zin en haalbaarheid van lesopnames kunnen deels door de individuele docent gemaakt worden. Omdat elk opleidingsonderdeel deel uitmaakt van een traject en ook die context een rol kan spelen bij de afwegingen wordt dit echter best gecoördineerd door onderwijs- en opleidingscommissies.

Wanneer effectief lesopnames worden gemaakt, is het belangrijk om bij het gebruik ervan zoveel mogelijk de positieve effecten te realiseren en de negatieve effecten te ondervangen. Dit kan in de eerste plaats gerealiseerd worden door studenten een duidelijk kader te bieden voor het gebruik van lesopnames en vooral de startende studenten daarin te begeleiden, door hen te wijzen op de valkuilen, door hen aan te moedigen de opnames vooral op een aanvullende manier te gebruiken, en door extra in te zetten op het activerende en verbindende karakter van de lessen op de campus. Een alternatief is om de beschikbaarheid van lesopnames te beperken, bv. door ze tijdens het academiejaar zelf enkel open te stellen voor werkstudenten, voor studenten met recht op bijzondere faciliteiten en voor langdurig zieke studenten. Om de backup-mogelijkheid voor alle studenten te garanderen moeten de lesopnames dan minstens in aanloop naar een examenperiode wel beschikbaar gesteld worden voor alle studenten.

Faculteiten en onderwijs- en opleidingscommissies worden gevraagd om hier doordacht mee om te gaan en een lijn te bepalen voor de verschillende opleidingen.

5. Aanvullingen

Ondersteuning en opvolging

Vanuit het departement Onderwijs zal gezorgd worden voor een verdere bundeling van de knowhow op Pintra, in samenwerking met ECHO en E-campus. Er zal worden gewerkt aan een betere toegankelijkheid van handleidingen, voorbeelden, achtergrondinformatie, professionalisering en tips bij het gebruik van specifieke tools. Ook op het uitwisselen van good practices uit de faculteiten, individuele voorbeelden en resultaten uit de UFOO projecten, zal verder ingezet worden. Dit zorgt voor kennisdeling tussen centrale en decentrale facultaire ondersteuners.

Lesgevers met specifieke vragen of suggesties kunnen terecht bij de medewerkers van het departement onderwijs. Daarnaast zullen we bekijken hoe we lesgevers die hun opleidingsonderdeel opnieuw willen designen individueel of in groep kunnen ondersteunen.

Tijdens de corona-periode werd geïnvesteerd in tijdelijke extra kaderruimte in alle faculteiten om de acute noden door het verplichte afstandsonderwijs op te vangen. In het kader van de relance voorziet de Vlaamse overheid via het Voorsprongfonds projectmiddelen voor het hoger onderwijs, met de verduurzaming van digitaal onderwijs als één van de actieterreinen. Vanuit het departement onderwijs zal gekeken worden hoe hieruit binnen UAntwerpen middelen kunnen aangewend worden voor de financiering van ontwikkelingsprojecten rond blended leren.

Learning analytics laten aan docenten toe om aan de hand van data omtrent het gebruik van leer materiaal meer informatie te verzamelen over het leerproces van hun studenten. We bekijken hoe we dit aan UAntwerpen kunnen uitbouwen en welke prioriteiten daarbij best worden gelegd, in functie van de noden van docenten en onderwijs- en opleidingscommissies.

Infrastructuur

Het aantal aula's en leslokalen dat is uitgerust met opnamefaciliteiten is sterk gestegen het voorbije jaar. Deze inspanningen zullen we consolideren en opvolgen. We bekijken of en waar een verdere uitbreiding van de capaciteit nodig is. Op dezelfde manier wordt ook de leeromgeving verder versterkt. Een ad hoc werkgroep zal ook bekijken welke bijkomende e-tools universiteitsbreed kunnen worden ingezet en ondersteund.

Ook hier zullen we de mogelijkheden via de projectmiddelen van het Voorsprongfonds aanwenden.

Bijkomende informatie op Pintra en UAntwerpen website

Infocenter Onderwijs, Pintra: nieuwe pagina [onderwijs op de campus & online](#)

[Leidraad Blended Learning](#) - Tessa De Block (UFOO FBD en GGW), Marleen Eyckmans (CIKO FBD) en David Kums (CIKO GGW)

ECHO onderwijstips omtrent online en blended onderwijs:

- [Tip 90: Hoe studenten activeren in coronatijd?](#)
- [Tip 94: Ontwerpen van blended onderwijs: een vogelperspectief](#)
- [Tip 95: Hoe een online college interactief maken?](#)
- [Tip 96: Online feedback](#)
- [Tip 98: Online onderwijs: studenten aan het roer van hun leren](#)
- [Tip 101: Online lesgeven en leren: lessons learned](#)

Literatuur

Onderwijstips Blended Leren UGent: [UGent goes blended](#)

Project Blended Leren Associatie KU Leuven: [Van e-learning naar geïntegreerd blended learning](#)

P. Borgman, Windesheim (2017), Blended Learning, [Leren en lesgeven in de 21ste eeuw](#)

Staff Quick Guides King's College London, [7 recommendations for making more of lecture capture](#)

Staff Quick Guides King's College London, [7 steps to inclusive teaching technology](#)

Bos, N., Groeneveld, C., & Brand-Gruwel, S. (2016). [Webcolleges: zegen of vloek?](#) Een literatuurstudie en empirisch onderzoek. *Onderzoek van Onderwijs*, 45, 6-11.

Ebbert D. & Dutke S. (2020). Patterns in students' usage of lecture recordings: a cluster analysis of self-report data. *Research in Learning Technology* 2020, 28: 2258 - <http://dx.doi.org/10.25304/rlt.v28.2258>